

person with whom the perpetrator is in a close relationship, regardless of the fact of cohabitation.

In its turn, the Civil Cassation Court substantiated that the case file should contain a system of proper and admissible evidence. The court recognized that the constant use of threats, insults, and profanity in communication with family members should be qualified as psychological domestic violence. The Court emphasized that a court's imposition of a restraining order is a legitimate and temporary measure of interference with property rights. The Supreme Court also noted that the courts must assess the proportionality of the measures and terms of interference with the rights and freedoms of the offender based on the established circumstances of the case and the assessment of risk factors for repeated domestic violence.

The Administrative Cassation Court noted that proving the fact of domestic violence through an internal investigation must contain appropriate and admissible evidence. The court noted that the closure of administrative proceedings under Art. 172-3 of the Code of Administrative Offenses does not mean that an urgent restraining order against the same person is unlawful. The court recognized the possibility of conducting a survey, filling out a domestic violence risk assessment form and issuing an urgent restraining order by different police officers.

A further area of scientific research is to determine the effectiveness of various legal, organizational and psychological tools for combating domestic violence.

Keywords: domestic violence, urgent restraining order, risk assessment, admissible and sufficient evidence, Administrative Cassation Court, Criminal Cassation Court, Civil Cassation Court.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.75-88

УДК: 343.35.08(477)

Дудоров О. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

e-mail: o.o.dudorov@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>

ВИКЛАДАЧ-КОРУПЦІОНЕР: АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Статтю присвячено аналізу правових позицій Касаційного кримінального суду Верховного Суду, у яких вирішуються питання кваліфікації корупційної поведінки викладачів і з'ясуванню впливу цих позицій на правозастосовну практику.

З'ясовано переваги й недоліки обстоюваного Верховним Судом підходу щодо кримінально-правової оцінки отримання викладачем неправомірної вигоди від студента за виконання, замість нього, дипломної роботи та сприяння її успішному захисту перед державною екзаменаційною комісією. Висловлено думку про те, що ін-

кримінування у подібних ситуаціях ст. 354 КК України слід пов'язувати із невиконання викладачем обов'язків керівника дипломного проєкту та (або) нездійсненням контролю за дотриманням здобувачем освіти академічної доброчесності.

Піддано критиці висновок Касаційного кримінального суду Верховного Суду про визнання суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, викладача, який у складі екзаменаційної комісії приймає екзамени. Доведено, що кримінально-правова оцінка корупційній поведінці викладача, яка полягає в одержанні неправомірної вигоди, має даватись на підставі ст. 354 КК України. Зазначено, що підхід до кваліфікації корупційних зловживань викладачів, які не займають адміністративних посад, має бути однаковим і при цьому не пов'язаним із реалізацією професійних повноважень вчиняти юридично значимі дії.

Висловлено думку про доцільність підвищення значимості висновків членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді. Показано, що огляди судової практики, які розробляє й систематично оприлюднює Верховний Суд, попри їх інформаційну корисність, не можуть замінити повноцінні узагальнення судової практики і не здатні забезпечити передбачуваність і сталість судової практики.

Ключові слова: корупційне кримінальне правопорушення, неправомірна вигода, службова особа, організаційно-розпорядчі функції, корупційний підкуп, академічна доброчесність, однаковість судової практики, тлумачення кримінального закону.

Постановка проблеми. В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, затвердженій Законом України від 20 червня 2022 р., один з очікуваних результатів, який має бути досягнутий завдяки реалізації цього програмного документа, визначено таким чином: слідча та судова практика притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, є передбачуваною і сталою, зокрема завдяки узагальненню правозастосування. Таке формулювання прозора натякає на те, що відповідна правозастосовна практика на сьогодні не є ні сталою, ні передбачуваною, і це, на жаль, значною мірою відповідає дійсності.

У Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 (далі – ДАП), у розвиток наведеного законодавчого положення говорить про здійснюване Верховним Судом (далі – ВС) і ВАКС узагальнення судової практики у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. У вихідних даних такого джерела, як «Огляд судової практики Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2022 рік» [1] (далі – Огляд), вказано, що його підготовлено на виконання відповідного положення ДАП. З-поміж іншого, в Огляді знаходиться відбиття і проблематика корупційної поведінки викладачів.

З огляду на практику ЄСПЛ, кримінальний закон у розумінні ст. 7 ЄКПЛ повинен відповідати певним критеріям якості, зокрема щодо доступності та передбачуваності. Відсутність «якості закону» щодо визначення правопорушення або покарання, яке має за нього застосовуватись, призводить до порушення ст. 7 ЄКПЛ. У низці своїх рішень ЄСПЛ наголосив на тому, що підсудний повинен

мати можливість знати на підставі формулювання чинного положення, за потреби – за допомогою тлумачення, наданого судами, а у певних випадках – звернувшись за порадою до фахівця, які дії або бездіяльність спричиняють для нього кримінальну відповідальність, і яке покарання у зв'язку з цим йому загрожує [2, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінально-правового статусу викладача як суб'єкта корупційних кримінальних правопорушень плідно досліджувались такими вітчизняними авторами, як П. Андрушко, К. Задоя, Р. Максимович, Д. Михайленко, В. Навроцький, Є. Письменський, Є. Стрельцов, М. Хавронюк та ін. Однак присвячені цій проблемі правові позиції Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС), покликані забезпечувати однаковість і прогнозованість судової практики, поки що не аналізувались у юридичній літературі, що і стало приводом для написання цієї статті.

Формулювання цілей. Метою пропонованого дослідження є аналіз правових позицій ККС ВС щодо кваліфікації корупційної поведінки викладачів і з'ясування потенційного впливу цих позицій на правозастосовну практику в аспекті забезпечення її однаковості і прогнозованості.

Виклад основного матеріалу. Перша історія, яку свого часу започаткував виправдувальний вирок одного з районних судів Львівської області, пов'язана з інкримінуванням ч. 3 ст. 354 Кримінального кодексу України (далі – КК) доценту кафедри машинобудування факультету механіки та енергетики Львівського національного аграрного університету (далі – доцент), який, будучи керівником дипломного проєкту студента, одержав від нього неправомірну вигоду (далі – НВ) в розмірі 400 доларів США за виконання дипломного проєкту та сприяння його успішному захисту перед ДЕК [3].

ККС ВС, констатувавши неправильне застосування судами першої й апеляційної інстанцій закону про кримінальну відповідальність, скасував вирок та ухвалу Львівського апеляційного суду від 28 квітня 2022 р., винесені щодо доцента, і призначив новий розгляд справи в суді апеляційної інстанції. У постанові ККС ВС зазначається, що відповідальність за ч. 3 ст. 354 КК настає тоді, коли особа, яка не є службовою, але працює на користь підприємства, установи, організації, отримавши НВ, вчинила будь-які дії, використовуючи своє становище працівника. При цьому виконання чи невиконання будь-яких дій, за які НВ одержано такою особою, має бути зумовлено покладеними на працівника державного підприємства, установи, організації конкретними обов'язками, визначеними нормативними актами, трудовим договором, інструкціями тощо. Районний суд визнав правомірним отримання коштів за написання дипломної роботи, водночас указавши на відсутність доказів сприяння доцентом успішному захисту дипломної роботи. ККС ВС натомість зауважив, що доцент, як особа, яка працює на державній службі та є керівником дипломної роботи студента, володіє повноваженнями стосовно підготовки студента до захисту дипломної роботи, надає консультацію щодо її написання, вказує на наукову літературу, яку необхідно опрацювати, надає рецензію, яка може бути врахована під час захисту

дипломної роботи, однак, замість цього, узяв у студента гроші за її написання [4].

В Огляді за результатами розгляду цього кримінального провадження сформульовано висновок про те, що в разі отримання НВ від студента за виконання, замість нього, дипломної роботи та сприяння успішному її захисту перед ДЕК, доцент кафедри університету є суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК [1, с. 8].

Викладене спонукає висловити такі критичні міркування: 1) ч. 3 ст. 354 КК сформульовано таким чином, що поведінка «хабарника» – вчинення (невчинення) дій із використанням відповідного становища, за що одержується НВ (приймається пропозиція, обіцянка НВ, висловлюється прохання НВ), перебуває поза межами об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого цією кримінально-правовою нормою; 2) у чинній редакції ст. 354 КК, яка відбиває проблему «неуправлінської» корупції, форму власності підприємства, установи, організації не конкретизовано (ст. 354 КК криміналізує активний і пасивний підкуп працівника будь-якого підприємства, установи чи організації незалежно від того, йдеться про державне, комунальне чи приватне підприємство); 3) дивно читати в рішенні ККС ВС про перебування викладачів вітчизняних вишів на державній службі; 4) одержання доцентом грошей за написання, замість здобувача освіти, дипломної роботи, незважаючи на неправомірність такої поведінки, не утворює складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК, оскільки не є одержанням НВ «за вчинення чи невчинення будь-яких дій із використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації...».

Інша справа, якби в юридичному формулюванні обвинувачення містилась вказівка на одержання доцентом НВ за невиконання обов'язків керівника дипломного проєкту та (або) нездійснення (в порушення ч. 2 ст. 42 Закону України «Про освіту») контролю за дотриманням здобувачем освіти академічної доброчесності. Зазначене, до слова, у купі з обов'язком осіб, які навчаються у ЗВО, виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану) із дотриманням академічної доброчесності (п. 3 ч. 1 ст. 63 Закону України «Про вищу освіту») спростовує заяву доцента про правомірність написання в позаробочий час наукових робіт на кшталт дипломних проєктів та одержання коштів як оплати такої «наукової творчої роботи» [3]. Зрозуміло, однак, що порушення доцентом вимог академічної доброчесності не слід ототожнювати з наявністю в його поведінці складу певного корупційного злочину.

Попри сказане, погоджуємось із ККС ВС у тому, що вчинене доцентом може кваліфікуватись за ч. 3 ст. 354 КК, адже той (і цю обставину доведено у кримінальному провадженні) одержав НВ не лише за написання дипломної роботи, а й за сприяння її успішному захисту перед ДЕК. Таке обіцяне сприяння цілком може бути витлумачене як використання становища, яке суб'єкт «пасивного» підкупу, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК, займає на підприємстві, в установі чи організації (у широкому розумінні поняття використання такого становища). Цей умовивід, на наш погляд, не здатна поколивати та обставина, що доцент, як зазначив суд першої інстанції, не був ані членом ДЕК, ані завідувачем кафедри

і рішення щодо рішення про допуск до захисту написаного не студентом дипломного проєкту ухвалити не міг [3].

До речі, саме за ч. 3 ст. 354 КК Северодонецький міський суд Луганської області [5], вирок якого був залишений без змін ухвалою Дніпровського апеляційного суду [6], кваліфікував дії доцента кафедри обліку та оподаткування Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, який від студентки-заочниці одержав НВ у виді 400 доларів США за організацію написання звіту про проходження переддипломної практики, його успішне оцінювання, а також за організацію написання магістерської роботи та сприяння її успішному захисту.

В Огляді розміщено стислий опис ще одного подібного за фактичними обставинами кейсу, у якому, щоправда, питання кваліфікації викладацької корупції вирішувалось під іншим кутом. Доцентка кафедри екології охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування відокремленого підрозділу НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» (далі – доцентка) обвинувачувалась органом досудового розслідування в тому, що вона, як керівниця бакалаврської роботи студента, запропонувала йому допомогу в написанні цієї роботи і повідомила, що за винагороду в розмірі 200 доларів США зможе вплинути на ДЕК. Один із районних судів Тернопільської області визнав доцентку невинуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, із чим погодився суд апеляційної інстанції, мотивувавши своє рішення, зокрема, тим, що доцентка не вчиняла і не могла вчинити вплив на членів ДЕК, сприяючи успішному захисту бакалаврської роботи, а 200 доларів США отримала від студента як винагороду за виконання такої роботи. ККС ВС вирішив ухвалу Хмельницького апеляційного суду щодо доцентки залишити без зміни, а касаційну скаргу прокурора – без задоволення [7].

В Огляді за результатами розгляду цього кримінального провадження сформульовано висновок про те, що ККС ВС з урахуванням об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, констатував відсутність встановлення зібраними доказами того, що НВ було надано доцентці саме за здійснення впливу на членів ДЕК щодо позитивного захисту бакалаврської роботи [1, с. 23].

Як бачимо, в Огляді, підготовленому (нагадаю) на виконання положення ДАП, спрямованого на забезпечення передбачуваності і сталості судової практики, одна і та ж поведінка викладача (обіцяне сприяння захисту кваліфікаційної роботи перед ДЕК) розглядається ККС ВС у контексті кримінально-правової характеристики і підкупу працівника підприємства, установи, організації (ст. 354 КК), і зловживання впливом (ст. 369-2 КК). Різняться в наведених кейсах і підходи ККС ВС до кримінально-правової оцінки одержання викладачем НВ за написання кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти. Показаний стан речей навряд чи відповідає критерію «якості закону» як складнику принципу верховенства права. Розуміючи, що судовий розгляд, зокрема судом касаційної інстанції, проводиться, за загальним правилом, лише в межах висунутого обвинувачення (ч. 1 ст. 337 КПК України), хочеться зауважити на іншому: документи на кшталт Огляду, попри їх інформаційну корисність, не можуть замінити повноцінні (справжні) узагальнення судової практики і не здатні

забезпечити омріяну розробниками Антикорупційної стратегії-2025 і ДАП передбачуваність і сталість судової практики. Оцінюючи корупційну поведінку викладачів у наведених ситуаціях, слід було зважати, з огляду на ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», на зроблений у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к [8] висновок про те, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності на момент його вчинення, яка, за усвідомленням того, хто пропонує, обіцяє або надає НВ, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. У такий спосіб ККС ВС підтвердив, що вплив, яким «торгує» суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, може бути як реальним, так і удаваним, тобто поведінка суб'єкта «пасивного» зловживання впливом є корумпованою щонайменше суб'єктивно. Акцентувавши увагу на реальності впливу в уявленні того, хто вчиняє «активне» зловживання впливом, ККС ВС фактично визнав, що кримінальна відповідальність за цей злочин має наставати незалежно від того, чи вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснюється, чи буде він насправді здійснюватись і чи особа взагалі спроможна здійснити такий вплив [9, с. 64–73]. У світлі сказаного показовим є, зокрема, те, що в судових рішеннях, винесених щодо доцентки, встановлено, що студент погодився на її пропозицію, усвідомлюючи, що вона, «зважаючи на займану посаду, перебуває в хороших відносинах з членами ДЕК, до повноважень яких входить прийняття рішень щодо захисту бакалаврських робіт, завдяки чому може впливати на прийняття ними рішень, у тому числі стосовно успішного захисту його бакалаврської роботи» [7].

Останні зміни антикорупційного законодавства, однак, унеможливають кваліфікацію аналізованої поведінки викладачів за ст. 369-2 КК, а отже, вчергове схиляють до думки про надання переваги ст. 354 КК «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації». Якщо до недавнього часу членів ДЕК із певними застереженнями можна було визнавати належними адресатами з погляду інкримінування ст. 369-2 КК (згідно з приміткою цієї статті до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, віднесено, зокрема, посадових осіб юридичних осіб публічного права, поняття яких у законодавчому порядку не розкривалось), то з моменту набрання чинності Законом України від 20 вересня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» – ні, адже тепер посадовою особою юридичної особи публічного права визнається лише голова та член наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступник керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного),

якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»).

Продовжуючи висвітлювати тему кваліфікації корупційної поведінки викладачів у рішеннях ККС ВС, зазначимо, що в минулому році перед членами НКР при ВС були поставлені «задавнені» питання про те, (1) чи є викладач, який є членом екзаменаційної комісії, службовою особою як суб'єктом корупційних злочинів; і (2) чи наділяється викладач, який є членом екзаменаційної комісії, організаційно-розпорядчими функціями. Ці взаємопов'язані питання суддя ККС ВС Н. Марчук сформулювала відповідно до ст. 434-2 КПК України і ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» через необхідність дати належну кримінально-правову оцінку діям члена екзаменаційної комісії в Правничому коледжі Львівського національного університету імені Івана Франка С. Останній обвинувачувався в тому, що, будучи службовою особою – членом екзаменаційної комісії – і використовуючи надані на період екзаменаційної сесії організаційно-розпорядчі функції у вигляді прийняття рішень про виставлення студентам екзаменаційних оцінок із подальшим присвоєнням освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, одержав від однієї зі студенток, яка не склала комплексний державний екзамен, НВ у вигляді 450 доларів США «за вирішення питання про позитивну задачу повторного екзамену».

Вироком одного з районних судів м. Львів від 29 серпня 2019 р., залишеним без змін ухвалою Львівського апеляційного суду від 20 липня 2022 р., С. було визнано невинуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК, і виправдано у зв'язку з недоведеністю наявності в його діях складу кримінального правопорушення, передбаченого цією нормою КК. Задовольняючи касаційну скаргу прокурора і призначаючи новий розгляд справи в суді апеляційної інстанції, ККС ВС поставив під сумнів висновок суду як першої, так й апеляційної інстанції про невизнання С. суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК, адже той у складі екзаменаційної комісії приймав екзамени, виставляв оцінки, тобто здійснював тимчасову діяльність, яка має організаційно-розпорядчий характер, оскільки від результатів екзаменів залежить право продовжувати навчання, право отримувати стипендію [10].

Цей висновок, відтворений у щорічному Огляді судової практики ККС ВС [11, с. 44], вочевидь, буде спрямовувати діяльність правозастосувачів у подібних ситуаціях, а отже, забезпечуватиме однаковість судової практики. Сумніваюся, однак, що таку очікувану однаковість є підстави оцінити схвально.

Задля справедливості зауважимо, що обстоюваний ККС ВС підхід не є новим для вітчизняного кримінального права. Наприклад, Є. Стрельцов і В. Шевчук висловлювались за визнання науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу службовою особою – суб'єктом одержання НВ (ст. 368 КК) у тих випадках, коли цей працівник, реалізуючи надане йому право на прийняття заліку, іспиту, курсової роботи, звіту про проходження практики чи проведення інших форм заліково-організаційного контролю, вчиняє діяння, які мають конкретні юридичні наслідки або породжують конкретні юридичні факти (переведення студента на наступний курс, отримання стипендії, переведення з

контрактної форми навчання на бюджетну тощо). На думку згаданих дослідників, у таких випадках науково-педагогічний працівник реалізує право розпоряджатись правами інших суб'єктів навчально-педагогічних відносин – осіб, які навчаються у вищі, а тому виконує організаційно-розпорядчі функції, набуваючи ознак службової особи [12].

Як слушно розмірковує з приводу розглядуваної кримінально-правової проблеми К. Задоя, тенденція розглядати підкуп окремих категорій осіб, які здійснюють професійні функції, як підкуп службових осіб сформувалася в судовій практиці ще в радянський період. Ця тенденція ніколи не мала абсолютного характеру, однак мала чимало типових проявів. До їх числа належить і кваліфікація як підкупу службових осіб підкупу лікарів, вчителів і викладачів при здійсненні ними професійних функцій, хоч останні не можуть бути інтерпретовані як функції представника влади, організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції. Викладення в чинній нині редакції ст. 354 КК повинно було призвести до того, що відповідні прояви активного та пасивного підкупу мали б кваліфікуватися саме за цією статтею. У реальності ж згадані законодавчі зміни не зупинили практику кваліфікації підкупу окремих категорій осіб, які виконують професійні функції, як дій службових осіб, а спроектували ще більшу її неоднозначність. Як наслідок, суди кваліфікують такі прояви підкупу за статтями 354, 368-4 та 368–369 КК. Подолання проблеми відсутності однакового підходу до кваліфікації підкупу окремих категорій осіб, які виконують професійні функції, на переконання вченого, можливе лише шляхом подальшого прогресивного розвитку судової практики. Гіпотетичні зміни до кримінального законодавства, які б могли забезпечити появу уніфікованого підходу, виглядали б у цьому випадку не виправдано партикулярними [13, пункти 22–24].

Цілком очевидно, що однією з передумов продовження позначеної дискусії, є відсутність законодавчого розкриття суті організаційно-розпорядчих функцій як змістової характеристики кримінально-правового поняття службової особи і фактично оцінної категорії.

За результатами окремого наукового дослідження, приводом для проведення якого став згаданий запит від судді ККС ВС Н. Марчук, ми з Є. Письменським сформулювали й аргументували такі висновки з аналізованої кримінально-правової проблеми: 1) кримінально-правова оцінка корупційній поведінці викладача, яка полягає в одержанні НВ, має даватися на підставі ст. 354 КК; 2) при визнанні особи службовою не повинен братись до уваги такий критерій, як повноваження вчиняти по службі юридично значимі дії, що породжують виникнення, зміну або припинення правовідносин; 3) підхід, згідно з яким під організаційно-розпорядчими розуміються не лише «внутрішньо-службові» функції щодо управління підлеглими (колективом, галуззю, ділянкою роботи тощо), а й функції щодо наділення інших осіб правами та обов'язками, а так само щодо зміни обсягу цих прав та обов'язків або їх припинення, є поширювальним тлумаченням кримінального закону. Останнє не враховує щонай-

менше етимології терміна «організаційно-розпорядчий», імперативу конституційного походження «усі сумніви – на користь особи, діяння якої кваліфікується», а також змісту чинних редакцій ст. 354 і ст. 358 КК, які дають змогу давати належну кримінально-правову оцінку зловживанням відповідних професіоналів; 4) *de lege lata* ст. 368-4 КК «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» навряд чи може стати в нагоді для потреб кваліфікації корупційної поведінки викладача; *de lege ferenda* питання віднесення викладача при здійсненні ним різних контрольних заходів до категорії осіб, які здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг, має стати предметом окремого дослідження [14, с. 108–119].

Додам, що висновок ККС ВС про організаційно-розпорядчий характер діяльності викладача, який зловживає повноваженнями члена екзаменаційної комісії, не узгоджується з тим, що ККС ВС позиціонує себе як прибічника установлені судової практики, сформованої ще Верховним Судом України, у межах якої визнається, що організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки зі здійснення керівництва певною галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників, а адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження майном [15]. Прикро, що в постанові ККС ВС, ухваленій щодо С., яка явно не може розцінюватись як прояв згаданого К. Задоею «прогресивного розвитку судової практики», немає не те, що спростування позиції, обстоюваної мною та Є. Письменським як членами НКР при ВС і відбитої у нашому науковому висновку щодо правової оцінки дій викладача-екзаменатора як суб'єкта корупційного правопорушення за КК, а й навіть згадування про те, що такий висновок, як відповідь на звернення судді ККС ВС, був підготовлений. Сказане, звісно, стосується і наукових висновків інших колег. На жаль, ні в цьому разі, ні в багатьох інших кримінальних провадженнях при ухваленні своїх рішень судді ККС ВС зазвичай не висвітлюють позиції членів НКР при ВС, не спираються на них. Свого часу, для того щоб посилити значимість наукових висновків членів НКР, ми з Є. Письменським висунули пропозицію в рішеннях Верховного Суду України, ухвалюваних за результатами розгляду питання про неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, фіксувати (щонайменше в стислому вигляді), хто з науковців і що написав з приводу тієї чи іншої кримінально-правової проблеми; доречним у цьому разі був би і критичний аналіз міркувань вчених з боку суддів [16, с. 35–37]. Вважаємо, що ця пропозиція не втратила своєї актуальності дотепер.

Не буде зайвим привернути увагу і до казуїстичності підходу, який знайшов відбиття в постанові ККС ВС, винесеній щодо С.: у ній йдеться про організаційно-розпорядчий характер саме і лише тієї поведінки викладача, який приймає екзамен у складі екзаменаційної комісії. Постає питання, як бути у випадках одержання НВ, коли викладач здійснює, так би мовити, поточно-одноособові заходи контролю чи виконує іншу професійну діяльність, результати якої фіксуються в офіційних документах, набувають обов'язкового значення

для інших учасників правовідносин і можуть тягнути несприятливі правові наслідки для здобувача освіти? Наприклад, у згаданих вище кейсах про доцента і доцентку, у яких ККС ВС вирішував питання про кваліфікацію корупційної поведінки викладачів під кутом інкримінування ст. 354 і ст. 369-2 КК, НВ фактично одержувалась, зокрема, за підготовку висновку наукового керівника на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти. Якщо акцентувати увагу на юридичних наслідках професійної викладацької діяльності, як це і зробив ККС ВС у постанові щодо С., то виходить, наприклад, що викладач, який за НВ не фіксує відсутність студентів на семінарських і практичних заняттях, також є службовою особою, адже наслідком такої документально підтвердженої відсутності може бути недопуск студента до складання іспиту і відрахування з вишу.

Висновки. Таким чином, стверджувати, що на сьогодні система забезпечення однаковості судової практики у кримінальних провадженнях про корупційні злочини працює ефективно, означає видавати бажане за дійсне. *(Автор цих рядків час від часу невесело жартує, що чи не єдиний позитив від теперішнього вкрай кострубатого, і не сталого, і не прогнозованого, правозастосування в частині кримінально-правової протидії корупції полягає в тому, що не збудуться апокаліптичні прогнози про заміну людської праці штучним інтелектом, включаючи трудові зусилля правників – прим. авт.).* Питання підготовки якісних узагальнень судової практики у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень продовжує стояти на порядку денному. Залишається сподіватись на те, що ВАКС сумлінніше, ніж це на сьогодні зробив ВС, поставиться до виконання відповідного положення ДАП. Підхід до кримінально-правової оцінки корупційних зловживань викладачів, які не займають адміністративних посад, має бути однаковим, і його не варто пов'язувати з реалізацією професійних повноважень вчиняти юридично значимі дії, здатні породжувати, змінювати або припиняти правовідносини.

Питання про віднесення викладачів до осіб, які здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг, має стати предметом подальших наукових розвідок.

Використані джерела:

1. Огляд судової практики Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Рішення, внесені до ЄДРСП, за 2022 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_VS_koryp_pravoporush.pdf. (дата звернення: 28.02.2024).

2. Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. Оновлено 30 квітня 2017 року. URL : https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_7_UKR. (дата звернення: 28.02.2024).

3. Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 6 грудня 2021 р. у справі № 444/930/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101665885>.

4. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18 жовтня 2022 р. у справі № 444/930/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106869176>.

5. Вирок Севєродонецького міського суду Луганської області від 26 листопада 2021 р. у справі № 428/3835/19. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/102100808>. (дата звернення: 28.02.2024).

6. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 18 серпня 2022 р. у справі № 428/3835/19. URL : <https://clarity-project.info/court/decision/106239444>.

7. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 червня 2022 у справі № 593/903/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105036917>.

8. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>.

9. Дудоров О. О. «Торгівля» удаваним впливом : проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теор. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2021 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 64–73.

10. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 листопада 2023 р. у справі № 461/3472/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : reyestr.court.gov.ua/Review/115168389.

11. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2023 рік. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2023.pdf.

12. Стрельцов Є., Шевчук В. Корупція в освіті. *Юридичний вісник України*. 3–9 березня 2012 р., № 9.

13. Задоя К. П. Узагальнення проблем застосування законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини. Ред. М.І. Хавронюк. Київ: ЦППР, 2019. URL : <http://pravo.org.ua/img/books/files/1571912565cplr.%20applying%20of%20anti-corruption%20legislation.pdf>. (дата звернення: 28.02.2024).

14. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Викладач як суб'єкт корупційних злочинів. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 108–119. DOI : <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/108-119>.

15. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 8 вересня 2021 р. у справі № 185/2418/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556557>.

16. Дудоров О. О., Письменський Є. О. Проблеми встановлення виду умислу при кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (1–2 березня 2013 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 33–37.

References:

1. Ohliad sudovoi praktyky Verkhovnoho Sudu u kryminalnykh provadzheniakh shchodo koruptsiinykh ta poviazanykh z koruptsiieiu kryminalnykh pravoporushen. Rishennia, vneseni do YeDRSR, za 2022 rik. (2020). N. p. URL : <https://supreme.court.gov>.

ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_VS_koryp_pra voporush.pdf. [in Ukrainian].

2. Dovidnyk iz zastosuvannia statti 7 Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny. Ni- iakoho pokarannia bez zakonu: pryntsyv vstanovlennia zakonom kryminalnykh pravo porushen i pokaran. Onovleno 30 kvitnia 2017 roku. (2017). N. p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_7_UKR. [in Ukrainian].

3. Vyrok Zhovkivskoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 6 hrudnia 2021 r. u spravi № 444/930/16-k. (2021). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL : <https://reyst.court.gov.ua/Review/101665885>. [in Ukrainian].

4. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 18 zhovtnia 2022 r. u spravi № 444/930/16. (2022). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL : <https://reyst.court.gov.ua/Review/106869176>. [in Ukrainian].

5. Vyrok Sievierodonetskoho miskoho sudu Luhanskoï oblasti vid 26 lystopada 2021 r. u spravi № 428/3835/19. (2021). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/102100808>. [in Ukrainian].

6. Ukhvala Dniprovskoho apeliatsiinoho sudu vid 18 serpnia 2022 r. u spravi № 428/3835/19. (2022). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL: <https://clarity-project.info/court/decision/106239444>. [in Ukrainian].

7. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 29 chervnia 2022 u spravi № 593/903/17. (2022). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL : <https://reyst.court.gov.ua/Review/105036917>. [in Ukrainian].

8. Postanova obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 29 bereznia 2021 r. u spravi № 554/5090/16-k. (2021). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL : <https://reyst.court.gov.ua/Review/96074938>. [in Ukrainian].

9. Dudorov, O. O. (2021). «Torhivlia» udavanyim vplyvom : problemy kvalifikatsii ta vdoskonalennia kryminalnoho zakonu. *Aktualni problemy kryminalnoho prava – Actual problems of criminal law: materialy XII Vseukr. nauk.-teor. konf., prysviach. pamiati prof. P.P. Mykhailenka / V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiyi et al. (Eds.)*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. Sprav, 64–73. [in Ukrainian].

10. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 21 lystopada 2023 r. u spravi № 461/3472/17. (2023). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL : <https://reyst.court.gov.ua/Review/115168389>. [in Ukrainian].

11. Ohliad sudovoi praktyky Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu za 2023 rik. (2023). *Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2023.pdf. [in Ukrainian].

12. Streltsov, Ye., Shevchuk, V. (2012). Koruptsiia v osviti. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy – Law Herald of Ukraine*, 3–9 bereznia 2012 r., 9. [in Ukrainian].

13. Zadoia, K. P. (2019). Uzahalnennia problem zastosuvannia zakonodavstva, shcho vstanovliuie vidpovidalnist za koruptsiini zlochyny / M. I. Khavroniuk (Ed.). Kyiv: TsPPR. N. p. URL : http://pravo.org.ua/img/books/files/15719125_65cplr.%20applying%20of%20anti-corruption%20legislation.pdf. [in Ukrainian].

14. Dudorov, O. O., Pysmenskyi, Ye. O. (2023). Vykkladach yak subiekt koruptsiinykh zlochyniv. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva – Herald of criminal justice*, 1–2, 108–119. DOI : <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/108-119>. [in Ukrainian].

15. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiynoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 8 veresnia 2021 r. u spravi № 185/2418/18. (2021). N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556557>. [in Ukrainian].

16. Dudorov, O. O., Pysmenskyi, Ye. O. (2013). Problemy vstanovlennia vydu umyslu pry kvalifikatsii zlochyniv proty zhyttia ta zdorovia osoby. *Polityka v sferi borotby zi zlochynnistiu – Policy in the field of combating crime: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (1–2 bereznia 2013 roku, m. Ivano-Frankivsk)*. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka, 33–37. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2024

Dudorov O., Doctor of Legal sciences, Professor, Professor of the Department Criminal Law policy and Criminal Law Educational and Scientific Institute of Law of Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine)

TEACHER-GRAFTER: ANALYSIS OF LEGAL POSITIONS OF THE CRIMINAL CASSATION COURT OF THE SUPREME COURT

The article is devoted to the analysis of the legal positions of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court, in which the issues of qualification of the corrupt behavior of teachers are resolved, and also to the investigation of the potential impact of these positions on law enforcement practice in terms of ensuring its uniformity and predictability.

Both advantages and disadvantages of the approach advocated by the Supreme Court regarding the criminal law evaluation of the teacher's receipt of undue benefit from the student for completing the graduate thesis instead of him and facilitating its successful defense before the state examination commission are clarified. The opinion was expressed that incrimination in similar situations of Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine should be connected with the failure of the teacher to fulfill the duties of the head of the diploma project and (or) failure (in violation of the Law of Ukraine "On Education") to monitor the student's compliance with academic integrity. The problematic nature of qualifying such actions as "passive" abuse of influence has been demonstrated, when considering the latest changes in anti-corruption legislation.

The conclusion of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court on the recognition of a teacher, who administers exams as part of the examination committee, as the subject of the crime provided for in Part 3 of Art. 368 of the Criminal Code of Ukraine, has been criticized. It has been proven that criminal law analyses of the teacher's corrupt behavior, which consists of receiving an illegal benefit, should be given on the basis of Art. 354 of the Criminal Code of Ukraine "Bribery of an employee of an enterprise, institution or organization." It has been noted that the approach to qualification of corrupt practices of teachers who do not hold administrative positions should be the same and at the same time not related to the exercise of professional powers related to performance of legally significant actions capable of creating, changing or terminating legal relations.

An opinion has been expressed about the expediency of increasing the significance of the scientific conclusions of the members of the Scientific Advisory Council at the Supreme

Court. It has been shown that reviews of judicial practice, which are developed and systematically published by the Supreme Court, despite their informative usefulness and saturation, cannot replace full-fledged (true) generalizations of judicial practice and are not able to ensure predictability and stability of judicial practice mentioned in the Anti-corruption Strategy-2025 and the State Anti-corruption Program practices in cases of corruption and corruption-related criminal offenses.

Keywords: corruption criminal offense, unlawful benefit, official, organizational and administrative functions, bribery, academic integrity, uniformity of judicial practice, interpretation of criminal law.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.88-101

УДК: 343.32

Зайцев О. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна)

e-mail: tavr0106@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6743-7114>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ¹

У статті здійснено системний аналіз законодавчих приписів щодо колабораційної діяльності в освітній сфері та її кримінально-правової кваліфікації. Звернено увагу, що колабораціонізм криміналізований тільки в березні 2022 року, але його прояви слід вивчати з моменту окупації окремих територій України ще в лютому 2014 р. Актуальність проблеми аргументується ще й тим, що це одне із найбільш поширених кримінальних правопорушень у державі, а його частка серед злочинів проти основ національної безпеки України перевищує п'ятдесят відсотків. Наголошено, що криміналізація конкретних форм колабораціонізму в освітній сфері викликала серед науковців критику і побоювання «вибіркового» правосуддя; пропонувалось їх виключення, також наводилися неоднозначні тлумачення закону, що містили суттєві протиріччя.

У статті піддано критичному аналізу доктрину кримінального права з приводу кваліфікації колабораційної діяльності в освітній сфері. Узагальнено судову практику застосування ч. 3 ст. 111-1 КК (станом на 01.02.2024 р.), вивчено конкретні форми вчинення цього злочину. Наведено авторське бачення сутності об'єктивних та суб'єктивних ознак діяння. Підтримано доцільність по-

---

¹Статтю підготовлено та опубліковано за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту «Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях України: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій» (проєкт № 2021.01/0106). Зміст, висвітлений у цьому доробку, може не співпадати з поглядами Національного фонду досліджень України».